

Checklista för hållbara upphandlingar på Åland

Checklistan för hållbara upphandlingar på Åland är ett verktyg för upphandlande myndigheter och enheter för att integrera miljö- och sociala hänsyn i offentliga upphandlingar.

Checklistan är en kort och lättläst guide för upphandlande enheter på Åland om hur man kan ställa miljö- och sociala krav i en upphandlingsprocess. Ett av syftena bakom EU-direktivet¹, vilket ligger till grund för lag (1397/2016) om offentlig upphandling och koncession, var att ge upphandlande myndigheter bättre förutsättningar att använda offentlig upphandling som verktyg att uppnå samhällliga mål, så som miljöskydd och social integration. I ett led att främja detta syfte är avsikten med denna checklista att underlätta upphandlande myndigheters hållbarhetsarbete. I och med antagandet av den nya upphandlingslagstiftningen ökade utrymmet för att integrera miljö- och sociala hänsyn i offentliga upphandlingar, men sådana hänsyn ska alltid vara förenliga med de upphandlingsrättsliga principerna om proportionalitet, likabehandling, transparens och icke-diskriminering.

Checklistan tar hänsyn till åländsk lagstiftning samt europeisk rättspraxis på området. Den utgår från Utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland. Listan följer upphandlingskedet och är avsedd att fungera som ett verktyg för att väcka tankar om vad en upphandlande myndighet kan tänka på i respektive skede av upphandlingen samt ge vägledande och praktiska tips. Den vänder sig till alla myndigheter och enheter som upphandlar varor, tjänster och arbeten på Åland.

¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/24/EU av den 26 februari 2014 om offentlig upphandling och om upphävande av direktiv 2004/18/EG.

1. Miljö- och sociala krav i offentlig upphandling

- Hållbar offentlig upphandling innebär att en upphandlande myndighet tar miljöhänsyn och sociala hänsyn i upphandlingsprocessen. Myndigheter tillgodoser med hjälp av hållbar upphandling sina inköpsbehov, samtidigt som de bidrar till att utveckla samhället i en mer miljömässig och socialt hållbar riktning.
- Idag är det i de flesta fall frivilligt att ställa miljö- och sociala hänsyn i upphandling, men det förespråkas i lagen om offentlig upphandling. I vissa fall finns det en skyldighet att beakta miljöhänsyn, så som vid upphandling av fordon², byggnadskonstruktion³ eller varor som innehåller farliga kemiska ämnen⁴.

2. Att integrera miljö- och sociala hänsyn i planeringsfasen

- Att tänka på miljö- och sociala hänsyn i upphandlingens planeringsfas underlättar arbetet i ett senare skede. Skapa en hållbarhetspolicy. Den kan omfatta myndighetens hållbarhetsmål, identifiering av områden där miljöpåverkan är stor, hur man ska arbeta för att förebygga risker samt hur man kan bidra till samhällets utveckling. Policyn kan ta upp de åtgärder som vidtas i nuläget samt utvecklingsmål.
- En dialog med leverantörerna i ett tidigt skede av upphandlingen är en förutsättning för att identifiera de miljö- och socialt hållbara alternativ som marknaden kan leverera i nuläget och vad som kan förväntas av dem i framtiden. Gör marknaden redo för att leverera en hållbar vara i god tid!
- Att fundera på i planeringsfasen:
 - o Inom vilka områden är skillnaden i förhållande till hållbarhetsmålen som störst? Upphandlingar inom dessa områden är till en början bra att prioritera.
 - o Kan upphandlingen samordnas med andra myndigheter?
 - o Kan föremålet för upphandlingen delas med andra myndigheter?
 - o Kan en vara ersättas av en tjänst, hyras eller leasas? Kan en anställning hos myndigheten ersättas av en leverantör som främjar anställning av socialt utsatta personer?

3. Uteslutning av leverantör som åsidosatt miljö- och sociala skyldigheter

- Det finns en frivillig möjlighet för en upphandlande myndighet att utesluta en leverantör som inte har fullgjort sina miljö-, social- eller arbetsrättsliga skyldigheter. Uteslutningsgrunden kan användas även om den inte angetts i upphandlingsdokumenten.

Reach – EU:s kemikalieförordning

Tillverkare eller importör av ämnen, blandningar eller varor som innehåller farliga kemiska ämnen i mängder om minst 1 ton/år ska registrera detta hos den europeiska kemikaliemyndigheten (Echa). Verksamheter som köper in ämnen inom EU eller tillverkar blandningar omfattas också av Reach-förordningen.

Ämnen som inte är registrerade får inte släppas ut på EU-marknaden.

Se mer på echa.europa.eu

² Lag om beaktande av energi- och miljökonsekvenser vid offentlig upphandling (FFS 1509/2011).

³ Lag om energicertifikat för byggnader (FFS 50/2013).

⁴ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach) och inrättandet av en europeisk kemikaliemyndighet.

- Är anbudet onormalt lågt och det beror på att miljö-, social- och arbetsrättslig lagstiftning inte har följts, har den upphandlande myndigheten en obligatorisk skyldighet att utesluta leverantören.

4. Att ställa miljö- och sociala krav

- Hållbara krav kan ställas under hela upphandlingsprocessen, d.v.s. som kvalifikationskrav, obligatoriska krav på varan/tjänsten, utvärderingskriterier och avtalsvillkor. Utrymmet för att ställa hållbara krav är relativt stort och kan ställas på en produkts hela livscykel, produktion och/eller slutlig leverans av produkt eller tjänst.
- Kraven ska dock vara objektivt ställda, tillämpas utan åtskillnad på samtliga anbud, ha en koppling till kontraktsföremålet och vara möjliga att kontrollera.
- Ett tips är att ställa hållbarhetskrav som utvärderingskriterier. På så sätt har även leverantörer som inte har möjlighet att uppfylla hållbarhetskraven chansen att lämna anbud. Däremot ger kriterierna en fördel till de leverantörer som har möjlighet att uppfylla hållbarhetskraverna.
- Miljö- och sociala märkningar kan användas som kvalifikationskrav eller utvärderingskriterier. Exempel på märkningar är Svanen, EU Ecolabel, Krav och Green Key.
- Förslag till hållbarhetskrav kan hittas i Motivias databas för hållbarhetskrav⁵, Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek⁶ eller kommissionens Green Public Procurement Criteria⁷.

5. Utvärdering av anbud (utvärderingskriterier)

- Att utvärdera en upphandling enligt bästa förhållande mellan pris och kvalitet ger ofta ett mer tillfredsställande ekonomiskt och hållbart resultat än att utvärdera enligt lägsta pris. Utvärderingskriterierna bör anpassas till den aktuella upphandlingen genom att t.ex. tilldela poäng för användning av förnyelsebart bränsle, förlängd garantitid eller en implementerad jämställdhetspolicy. Utforma kriterierna så att de är tydliga och transparenta och möjliga att kontrollera.
- Att utvärdera en varas livscykelkostnader (LCC) är ett sätt att ta hänsyn till en varas kostnader under hela dess livslängd. Denna utvärderingsmetod passar bra för varor som drivs med hjälp av energi eller bränsle. Exempel på parametrar att inkludera i en varas livscykelkostnad är utbildningskostnader, reparations- och underhållskostnader, personalkostnader, driftkostnader och personalkostnader.



Figur 1 Inspiration till miljökrav kan hämtas från EU:s avfallshierarki.

Exempel på socialt ansvarsfull upphandling

→ *Reserverade kontrakt.* En upphandlande myndighet kan reservera deltagandet i upphandlingen till leverantörer vars syfte är att anpassa utsatta personer till samhället.

→ *Sysselsättningsvillkor.* Leverantören förbinder sig att under avtalsperioden anställa en person som har rätt till lönesubvention.

→ *Kontakt med hållbarhetslots.* Exempel på krav: Leverantören ska under avtalsperioden ha åtminstone ett mötestillfälle med en hållbarhetslots inom nätverket bärkraft.ax.

→ *Standarder och märkningar* för tillgänglighet och rättvis handel. Exempel: tillgänglighetsstandarden EN 301 549 och Fairtrade-märkning.

⁵ https://www.motiva.fi/sv/offentliga_sektorn/hallbar_offentlig_upphandling

⁶ <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/>

⁷ http://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_gpp_criteria_en.htm